

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 342.56:340.133(477)
doi 10.33287/102004

БАРАКАТОВА Неонілла Анатоліївна
канд. філол. наук, доц., доц. каф. української
та іноземних мов ДРІДУ НАДУ

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ МОВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

З'ясовуються проблемні питання мовного оформлення судових документів у контексті оптимізації законодавства України в галузі мови. Зокрема, йдеться про посилення вимог до мовних компетенцій нинішнього і майбутнього суддівства як з боку законодавства, так і з лінгвістичного погляду, а саме коректного дотримання сучасних стандартів державної мови. Розглядаються конкретні випадки оновлених норм сучасної української літературної мови та практика їхнього застосування в роботі суддів.

Ключові слова: судова реформа, мовне законодавство України, мовні компетенції, нова редакція «Українського правопису», мовні норми.

Постановка проблеми. Реформування судової гілки влади України, яке триває протягом останнього десятиліття, від 2019 р. поглибилося за рахунок нових викликів, пов'язаних, зокрема, з оптимізацією політики держави в мовному питанні. Усвідомлення виключної ролі державної мови як одного з важливих чинників національної безпеки України, засобу самоідентифікації українців як нації і одного з факторів державотворення загалом зумовило не лише появу нагальних законодавчих актів, але й окреслило певне коло питань, пов'язаних з практичною реалізацією їхніх вимог. Ідеться тут, насамперед, про планування статусу, а також про зміни в легітимації та ідентичності як складників планування корпусу мовної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні, коли очікування українського суспільства стосовно реформи судової системи є дуже високими, дослідження різноманітних аспектів її реформування набуло надзвичайної актуальності. Проблеми теорії та практики здійснення судово-правової реформи в Україні відображені в працях В. Авер'янова, В. Бойка, В. Бринцева, С. Василюка, Ю. Грошевого, І. Коліушка, Р. Куйбіди, М. Козюбри, І. Марочкина, В. Молдована, А. Осетинського, Д. Притики, Н. Сібільової, В. Сташиса, В. Стефанюка,

© Баракатова Н. А., 2020

Державне управління та місцеве самоврядування, 2020, вип. 1(44)

В. Шишкіна, С. Штогуна тощо. Однак роль мовної компетенції суддів (чи іншого працівника органів судової влади), які діють від імені держави і мають робити це максимально коректно не лише з позиції юриспруденції, але й з огляду на досконалість мовних засобів (що загалом сприяє підвищенню авторитету суду й довіри до нього), ще не була об'єктом окремої наукової розвідки, що й визначає актуальність пропонованого дослідження.

Мета статті – з'ясувати особливості формування мовної компетентності судді, зокрема чинники, що впливають на її рівень, шляхи її вдосконалення й специфіку оцінювання.

Викладення основного матеріалу. Одним із трьох складників повномасштабної реформи судової влади, згідно зі Стратегією реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів 2015 – 2020, є кадрове перезавантаження [4]. Нове законодавство про судоустрій передбачає оцінювання кожного чинного судді за критеріями компетентності, доброчесності й етики. Планування статусу мови, як відомо, не має прямого впливу на структуру мови, а лише служить підґрунтям для модернізації, що відбулася, власне, із набуттям чинності 16 липня 2019 року Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ратифікованого рішенням Верховної Ради України 25 квітня 2019 р. Перелік осіб, які згідно зі ст. 9 закону зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків, доволі широкий. Однак здебільшого до нього входять ті особи, яких ще раніше зобов'язала до цього Конституція або ж відповідні профільні закони (наприклад, найвище керівництво держави, державні службовці, судді, поліцейські, педагогічні працівники тощо). Проте ця норма нинішнього закону, попри те що набуде чинності тільки з 16 липня 2021 р., передбачає можливість обіймання нової посади суддями (серед інших категорій публічних посадовців) виключно після підтвердження належного рівня володіння державною мовою, що претендент на посаду має довести під час складання відповідного екзамену. За його результатами, зазначено в законі, видається відповідний державний сертифікат від Національної комісії зі стандартів державної мови, що засвідчує один із рівнів за шкалою: початковий рівень «А», середній рівень «В» та рівень вільного володіння мовою «С» [1].

Класифікацію рівнів володіння державною мовою Національна комісія зі стандартів державної мови, склад якої 6 листопада 2019 р. затвердив Кабінет Міністрів України [2], має розробити і затвердити з урахуванням рекомендацій Ради Європи з мовної освіти. До речі, до останнього моменту лише дві пострадянські країни – Україна й Білорусь – не мали подібного державного сертифікаційного органу, появою якого Україна ще раз підтвердила свої наміри інтегруватися у світовий культурно-правовий простір.

Національна комісія зі стандартів державної мови також затверджуватиме стандарти української мови, зокрема правопис, розроблятиме завдання для іспитів, у тому числі й для набуття громадянства, що перебуває в площині планування корпусу мовної політики. У цьому питанні минулий рік також не став винятком: 3 червня 2019 р. набула чинності нова редакція правопису української мови, який, по-перше, як регламентує однозначні зміни в певних випадках написання слів і пунктуаційних нормах, так і вводить паралельні варіанти, зумовлені стильовою диференціацією мовних засобів, а по-друге, створює передумови для наступних кроків на шляху до інтелектуалізації та термінологічної стандартизації, зокрема офіціалізації іменників-фемінітивів. Власне, останнім часом неодноразово поставало питання про вживання лексем на зразок *відповідач/відповідачка, позивач/позивачка*, які в різних судових інстанціях певної юрисдикції набули активного вжитку, а в подібних установах

інших юрисдикцій зазнають категоричного заперечення й неприйняття. І якщо в деяких випадках на допомогу може прийти «Класифікатор професій» (*директор/директорка, лікар/лікарка* тощо), то в згаданій вище ситуації потребу в єдиному стандарті, закріпленому відповідним чином, а згодом і кодифікованому, не можна задовольнити жодним іншим чином. Тим більше що така вимога є прямою нормою Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», про що зазначено в частині 3 ст. 14: «Текст судового рішення складається з урахуванням стандартів державної мови» [1].

Ліквідувати ці та інші прогалини, оновити комунікаційні компетенції на всіх рівнях мови представники сучасного суддівського корпусу мають змогу шляхом участі в різноманітних семінарах і тренінгах різної тривалості, що їх проводить Національна школа суддів України, а також під час занять у межах програм підвищення кваліфікації, які організовує ця установа та її регіональні відділення.

Що ж стосується претендентів на посади суддів, навчання яких передбачено Програмою спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді тією ж Національною школою суддів України, то реформування правописної системи зумовило потребу в суттєвому коригуванні змісту блоку I «Основи організації суду та діяльності судді», зокрема в тій його частині, яка являє собою семінар-практикум «Українське ділове мовлення. Офіційно-діловий стиль сучасної української літературної мови. Вимоги до оформлювання документів», розрахований на кількогадинну працю з викладачем-тренером і підсумкове тестування наприкінці.

Власне, тема 3 «Мовні особливості судово-процесуальних документів» починається інформацією щодо родових ознак іменників на позначення осіб за родом діяльності, посадою, званням тощо із зазначенням їх виключно як маскулінних субстантивних одиниць. Оновлених коментарів потребуватиме також пункт правила про вживання закінчення -а (-я) в ойконімах: нова редакція «Українського правопису» додає паралельні форми з флексією -у (-ю) для деяких із таких назв, уводячи їх, з одного боку, як паралельні форми, а з іншого – як своєрідні винятки із загального масиву правила. Цей самий документ регламентує вживання малої літери в назвах найвищих державних посад України: *президент України, голова Верховного Суду, генеральний прокурор України* (пор. з попередньою редакцією: *Президент України, Голова Верховного Суду, Генеральний прокурор України*). Слушним тут буде зауважити про появу в такий спосіб своєрідної юридично-лінгвістичної колізії: у Конституції України ці найменування прописані з великої літери, а остання редакція правопису української мови подає інше написання їхньої початкової графеми. Протягом імплементаційного періоду нової редакції правопису, коли прийнятими й допустимими є обидві версії написання, вона є відчутною, але ще не критичною, однак після його завершення може набути надзвичайної гостроти. Адже, посилаючись на ту чи іншу статтю Основного закону країни і вживаючи подібні найменування у власному тексті судового документа, у суддів виникне різночитання, що є неприпустимим. Відповідно, питання уніфікації орфографії лексем такого типу з перебігом часу все більше актуалізуватиметься.

Правописна редакція 2019 р. доповнена також іншими пунктами вживання великої літери, зокрема стосовно інтернет-мережевої термінології. Одиниці цієї терміносфери можуть мати кілька способів графічної фіксації, що залежатиме від стильового контексту й реченнєвого оточення лексеми. Найменування в сполученні з родовим словом зберігають, власне, незмінений в оновленій

редакції правопису характер буквено-графічного оформлення, як-от: *матеріали відеохостингу «Ютуб», пошукова система «Яндекс»*. Якщо ці оніми вжиті без номенклатурних назв, то їхнє написання стає подібним до орфографічного запису загальних назв: *зросла кількість переглядів в ютубі, до цього послуговувався яндексом*. Зрештою, використання таких одиниць як офіційних юридичних назв зумовлює третій спосіб їхньої писемної фіксації – з великої літери, але без лапок: *РНБО заборонила в Україні діяльність Яндекса; Конкурс на кращу українськомовну версію нещодавно оголосив Ютуб*.

Тож коригування потребуватимуть не лише теоретичні відомості, але й текстове наповнення тренувальних вправ, клікерів тощо.

Як повноважним, так і майбутнім представникам суддівського корпусу варто також оновити теоретичні й практичні відомості щодо застосування інших орфографічних норм, що зазнали змін у новій редакції «Українського правопису», а саме написання складних слів з першою іншомовною частиною-префіксоїдом, усунення подвійної йотації тощо. До речі, про ці та інші новації не зайвим буде нагадати й решті працівників судових установ, але найперше тим, хто планує найближчим часом скласти анонімне тестування з української мови [3].

Висновки. Таким чином, однією з ознак високого професіоналізму сучасного судді є належна мовна вправність, що слугує якісному оформленню остаточного продукту судової практики. Питання чистоти, доречності мовного оформлення судових документів, зрештою, їхньої грамотності вимагає від правника бути уважним до змін у культурно-історичному та науковому просторі суспільства, постійно вдосконалювати свій мовний рівень як шляхом самоосвіти, так і через систему органів підвищення кваліфікації. Підготовка до отримання сертифіката міжнародного зразка про рівень володіння державною мовою представників суддівства України, окреслення шляхів, форм і методів її організації становлять коло перспективних питань для досліджень у найближчому майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. *Голос України*. № 90(7096). 16 трав. 2019.
2. Про затвердження складу Національної комісії із стандартів державної мови: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серп. 2019 р. № 655-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-skladu-nacionaln-655r>.
3. Програма анонімного тестування для перевірки рівня володіння державною мовою кандидатом на посаду судді: додаток 1 до рішення Комісії 29.06.2017 № 63/зп-17. URL: www.vkksu.gov.ua.
4. Стратегія реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів 2015 – 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

List of references

1. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi: Zakon Ukrainy vid 25 kvit. 2019 r. № 2704-VIII. *Holos Ukrainy*. № 90(7096). 16 travnia 2019 [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia skladu Natsionalnoi komisii iz standartiv derzhavnoi movy: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serp. 2019 r. № 655-r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-skladu-nacionaln-655r> [in Ukrainian].
3. Prohrama anonimnoho testuvannia dlia perevirky rivnia volodinnia derzhavnoiu movoiu kandydatom na posadu suddi: dodatok 1 do rishennia Komisii 29.06.2017 № 63/zp-17. URL: www.vkksu.gov.ua [in Ukrainian].
4. Stratehiia reformuvannia systemy sudoustroiu, sudochynstva ta sumizhnykh pravovykh instytutiv 2015 – 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015> [in Ukrainian].

BARAKATOVA Neonilla

PhD in Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Ukrainian and Foreign Languages Dnipropetrovsk
Regional Institute for Public Administration National Academy
for Public Administration under the President of Ukraine

PROBLEMS OF THE JUDICIAL SYSTEM REFORMING IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE LANGUAGE LEGISLATION OPTIMIZATION

The article deals with the problem of raising the linguistic competence of civil servants, such as judges of all levels and jurisdictions. Language planning as a part of the state language policy is the subject to change in both the corpus and status, that leads to new challenges to reforming the judiciary in Ukraine.

The role of the linguistic competence of judges, acting on behalf of the State of Ukraine, who should do it as correctly as possible, not only from the point of view of jurisprudence, but also in view of the perfection of linguistic means (which generally contributes to enhancing the authority of the court and its credibility), has not been yet an object of a certain scientific investigation. This determines the relevance of the proposed research. The purpose of the article is to find out the peculiarities of the formation of the judge linguistic competence, in particular the factors influencing its level, ways of its improvement and specifics of further evaluation.

The updated language legislation stipulates that the future judge, as a public official, should have a good command of the state language, which must be confirmed by the appropriate state certificate issued by the National State Language Standards Commission. At the same time, the legal norm is to formalize court decisions in accordance with the standards of the state language, which have changed since the new version of the Spelling of the Ukrainian language came into force. The article provides the analysis of the specific cases of updated norms of modern Ukrainian literary language and the practice of their use in the work of judges, including the use of capital letters in the titles of the highest state positions and Internet terms, the variability of excellent endings of oikonyms, writing complex words with a foreign language prefix and more.

Preparing for obtaining the certificate of the international standard on the level of command of the state language by representatives of the judiciary of Ukraine, outlining ways, forms and methods of its organization are perspective issues for further research.

Key words: judicial reform, language legislation of Ukraine, language competences, new version of Ukrainian spelling, language standards.

Надійшла до редколегії 05.02.20